

Михайло Рошко,

кандидат філологічних наук, доцент,
декан факультету іноземної філології,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-8024-8393>
м. Ужгород, Україна

Ігор Гаврило,

старший викладач кафедри романських мов
і зарубіжної літератури,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0000-0003-1782-7146>
м. Ужгород, Україна

Тетяна Славич,

старший викладач кафедри романських мов
і зарубіжної літератури,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-1928-3237>
м. Ужгород, Україна

Мотив ініціації та проблема зла в романі Вільяма Голдінга «Володар мух»

The motive of initiation and the problem of evil in W. Golding's novel "Lord of the Flies"

Анотація. У статті досліджується наявність ознак мотиву ініціації в канві твору та їх семантична функція в розкритті авторської концепції особистості і проблематики твору. Актуальність дослідження полягає в тому, що мотив ініціації в романі «Володар мух» ще не розкритий дослідниками творчості Вільяма Голдінга. Метою дослідження є простеження слідів мотиву ініціації у творі та осмислення його семантичної функції для розкриття концепції особистості, проблеми співвідношення особистості й суспільства, а також проблеми зла в романі. Автори дослідження простежують у творі натяки на певні символічні ознаки ритуалу ініціації, зокрема: відокремлення групи хлопчиків підліткового віку, закрита для сторонніх територія (у цьому випадку – безлюдний кораловий острів), виконання ритуального танцю (танець мисливців), нанесення знаків на ініційованих (розмальовані обличчя – маски у племіні Джека) тощо. Є навіть образ голови звіра (кабаняча голова), а також письменник ніби ненароком вживає фразу, що дуже важлива для символічного значення ініціації, про ковану-

вання пащею (у момент, коли непритомні Саймон). У статті звертається увага на специфіку мотиву ініціації у творі: перед нами групова ініціація підлітків без наставника, без шамана. Натомість серед хлопчиків з'являються два лідери, вожді, які ведуть підлітків у цілком протилежні напрями розвитку їхнього маленького острівного суспільства. Один із них, Ральф, намагається дбати про можливе їх спасіння дорослими, про малюків, а також спирається на цілком демократичний варіант управління та на гуманність. Другий хлопчик, Джек Меридью, ображений, що вожаком вибрали не його, стає керівником групи мисливців. Він страшенно честолюбний, набирає авторитет тим, що полює на диких свиней і запроваджує бенкети з поїданням м'яса, порушує Ральфові вказівки щодо виконання хлопчиками своїх обов'язків (наприклад, підтримування вогнища на горі для димового сигналу в разі появи на обрії корабля), підбиває їх на забави та ігри тощо. Звісно, поступово більшість хлопчиків іде за Джеком та утворює плем'я, у якому хлопчики фарбують обличчя, танцюють ритуальні танці, полюють на диких свиней і терплять маленького вождя-тирана, котрий ненавидить інакодумців. Зрештою плем'я вбиває Року, а потім полює на єдиного «інакодумця», єдиного носія «здорового глузду» – Ральфа. Для того щоб «викурити» Ральфа з лісу, підпалюють джунглі, перетворивши зелений острів на чорне згарище. Перед нами деградація вихованих англійських хлопчиків у плем'я жорстоких дикунів. Така деградація підтверджується наявними в романі релігійними мотивами, символічними ознаками ритуалу ініціації, що є невдалою. Замість розвитку й удосконалення група хлопчаків на безлюдному острові в результаті життєвих випробувань деградує, перетворюючись на стадо егоїстичних та агресивних дикунів. У пошуках відповіді на запитання про те, звідки береться зло у світі та чому часто навіть культурні європейські нації забувають про духовність і культурність та стають жорстокими вбивцями, часто навіть садистами (як це було з есеївцями у Другу світову війну), письменник у романі-експерименті доходить висновку, що зло спричиняє не стільки суспільство, середовище, воно притаманне в потенційному стані природі людини, і в певних умовах, у разі потакання заземленим бажанням та інтересам, людина стає носієм зла, що ми й бачимо в романі «Володар мух».

Ключові слова: ініціація, ритуали переходу, концепція особистості, особистість і суспільство, проблема зла, «Володар мух», Вільям Голдінг, острівна цивілізація, проблема лідера, роман-притча, роман-експеримент, проблема пізнання, символи, євангельські мотиви, людська природа, есхатологічні мотиви.

Summary. The article explores traces of the motive of initiation in the given literary work. The relevance of the study is that the motive of initiation in the novel "Lord of the Flies" has not yet been traced by any of the researchers of the writer's literary path. The aim of the research is to reveal the motive of initiation in the novel, which, owing to the revealed motive of the ritual transition, acquires a new in-depth coverage. The authors of the study trace in the work allusions to certain symbolic signs of the initiation ritual, in particular, the allocation of a group of adolescent boys, a territory closed to outsiders (in this case it is an uninhabited coral island), the performance of a ritual dance (dance of the hunters), the appli-

cation of signs to the initiating persons (painted faces – masks in Jack's tribe) etc. The novel even features the image of a beast's head (a boar's head), and the writer casually uses a phrase that is important for the symbolic meaning of initiation: swallowing by the mouth (at the moment when Simon loses consciousness). This article draws attention to the specifics of initiation in the work: we have a group initiation of adolescents without a mentor, without a shaman. Instead, two leaders appear among the boys, two chiefs who lead the teenagers in completely opposite directions in the development of their small island society. One of them, Ralph, tries to worry about their possible rescue by adults, tries to take care of the little ones, and is also based on a completely democratic version of governance and humanity. The second boy, Jack Meridue, is offended that he was not chosen as the leader; he becomes the leader of hunters' group. He is very ambitious, gaining prestige by hunting wild pigs and holding meat-eating banquets; he violates Ralph's orders regarding the boys doing their duty (for example, maintenance of a fire on a mountain for a smoke signal when a ship appears on the horizon), incites them to games and entertainment etc. As a result, most of the boys follow Jack and create a tribe in which the boys paint their faces, dance ritual dances, hunt wild pigs, and tolerate a tyrant little chief, who hates dissent. Eventually, the tribe kills Piggy, and then hunts the only "dissident", the only owner of "common sense" Ralph. In order to "smoke" Ralph out of the forest, the jungle is set on fire, turning the green island into black ashes. Before us there is the degradation of well-bred English boys into a tribe of cruel savages. Such degradation is confirmed both by the religious motifs present in the novel and by the symbolic features of the ritual – an initiation that turned out to be unsuccessful. Instead of developing and improving, a group of boys on a deserted island degrades as a result of life's trials, turning into a herd of selfish and cruel savages. Looking for an answer to the question of where evil comes from in the world and why even cultured European nations often forget about spirituality and culture and become cruel killers and often even sadists (as it happened to the SS in World War II), the writer in his novel-experiment comes to the conclusion that evil is created not only by society, the environment, but it is inherent in the potential state of human nature; and under certain conditions, when indulging mundane desires and interests, a person becomes a carrier of evil, which we see in the novel "Lord of the Flies".

Key words: initiation, transition rituals, concept of personality, personality and society, problem of evil, "Lord of the Flies", William Golding, island civilization, leader problem, parable novel, novel-experiment, problem of cognition, symbols, gospel motifs, human nature, eschatological motives.

Вступ. У багатьох сучасних художніх творах, зокрема модерністських і постмодерністських, можемо помітити відбитки популярних міфологічних сюжетів та мотивів.

Звісно, міфологічна основа літературного тексту, що ховається в підтексті, збагачує його семантику, підносить конкретні лінійні проблеми та ситуації певної історичної доби до рівня вічних, філософських. Як зазначає Є. Мелетинський, міф є засобом концептуалізації світу – того, що перебуває навколо людини та в ній самій [4, с. 36]. Дослідженням міфів давно займається міфологічна

школа, з-поміж представників якої так звані ритуалісти стверджують, що семантика міфу не може бути розтлумачена у відриві від ритуалів, під час яких озвучувався той чи інший міф. Особливу увагу ритуалісти звертали на так звані ритуали переходу, тобто ініціацію. Отже, на нашу думку, у процесі аналізу багатьох неоміфологічних творів необхідно враховувати також наявність у них мотивів певних ритуалів, пов'язаних із тими міфами, сюжетні лінії та образи яких у певному переосмисленні використані авторами в таких текстах. Так, у романі В. Голдінга «Володар мух» цілком чітко, на наше переконання, простежується мотив ініціації.

Ритуал ініціації вперше став відомим завдяки праці етнологу Дж. Фрейзера «Золота гілка», а також дослідженням П'єра Сентіва, Арнольда ван Геннепа, Клода Леві-Строса та інших учених.

Літературознавчі дослідження, у яких під час аналізу неоміфологічних творів простежується інтерес до ритуалу ініціації, з'являються у ХХ ст. (див. праці Джона Кемпбелла, Нортропа Фрая, Анни Вестон, Ольги Фрейденберг та інших авторів).

Творчість нобелівського лауреата Вільяма Голдінга досить вичерпно досліджена літературознавцями. Серед тих, хто глибоко вивчав романи письменника, варто назвати й наших співвітчизниць С. Павличко, Н. Жлуктенко, російських дослідників М. Зінде, В. Скороденко, англійських дослідників С. Кокса, В. Олдсі, С. Вайнтрауба та інших. Однак, на нашу думку, наявність і семантична функція мотиву ініціації в романі «Володар мух» ще не розглядалася дослідниками творчості письменника.

У статті простежується мотив ініціації в романі Вільяма Голдінга «Володар мух» та осмислюється функція цього мотиву в композиції твору. Саме в цьому буде полягати новизна дослідження, адже попри велику кількість праць щодо творчості письменника, зокрема й роману «Володар мух», мотив ініціації та його функції у творі ще не досліджені на належному рівні.

Методологія та методи дослідження. У роботі користуємось психологічним і міфологічним методами наукового дослідження, а також етнографічним тлумаченням Дж. Фрезером ритуалу ініціації, спираємось на методіку аналізу літературних творів, застосовану у працях Дж. Кемпбелла, Н. Фрая та інших фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Коли під час аналізу художнього твору може виникнути бачення того, що в його сюжетних лініях простежуються натяки на ритуал ініціації, потрібно бути уважним та зрозуміти, чи справді текст дає підстави для такого тлумачення. Тому необхідно чітко уявляти, що являє собою згаданий ритуал.

Ініціацію (лат *initatio* – виконання таїнства, посвячення) тлумачать як обряд, що знаменує перехід індивідуума на новий ступінь розвитку в межах якої-небудь соціальної групи або містичної громади. Серед ритуалів переходу особливе місце посідають ритуали ініціації, або посвячення. Історія релігії виділяє три категорії посвячення – три типи переходу. Перша включає колективні обряди, що знаменують перехід від дитинства чи юнацтва до дорослого віку (виконуються у віці 6 або 12 років), а також ритуали, які проходять індивідуально або невеликими групами. Друга категорія обрядів включає всі види обрядів входження в таємні общини та братства. Третя категорія посвячення підтверджує містичне покликання, яке на рівні первіснообщинних релігій представляє покликання шамана або вождя. Визначальною особливістю третьої категорії посвячення є набагато сильніше релігійне переживання порівняно з тим, яке випадає на долю інших членів спільноти.

Обряд ініціації на символічному рівні простежується в багатьох міфах і чарівних казках (як ритуал він зберігається донині в деяких племенах). Її суть – процес навчання групи підлітків шаманом у якомусь таємному, відокремленому місці. Коли шаман (вождь) забирав хлопчиків із племені на період навчання, жінки плакали за підлітками, інсценуючи прощання з тими, хто йде на смерть. Як правило, навчання проводилося в сакральному таємному місці, куди було заборонено приходити жінкам. Часто хатинка (дім) для хлопчиків символічно нагадувала голову змії, дракона, риби, що кожного разу ніби «проковтувала» неофітів, щоразу символічно підкреслюючи їх смерть. Хлопчиків навчали різних умінь: полювати, воювати, вистежувати звіра, навчали міфів і ритуалів, племінних та родових історій, що пов'язані з культом предків, тощо. Однак головне, чому мав навчитися кожен, – уміння користуватися магією. Адже тоді вважалося, що це є найважливішим у житті. А магія залежала від уміння контактувати та впливати на духів і душі померлих, тобто контактувати із силами «того світу». Ось чому таке значення в ритуалі ініціації мали символи смерті. Завершувалося навчання проходженням випробування, насамперед на вміння керувати духами й потойбічними силами, тобто на вміння контакту з потойбічним світом. Випробування та результат часто супроводжувалися різними відзнаками: хлопчики не обрізали волосся, їм наносили різні татуювання, вибивали певні зуби, робили надрізи тощо. Ті, хто успішно пройшов ритуал ініціації, поверталися у плем'я з новими іменами та в новому статусі: воїнів, мисливців, повноправних членів роду та племені. Цікаво, що зустрічали їх у племені, роблячи вигляд, що це не хлопчики повернулися, бо вважалося, що ті померли,

а замість них прийшли нові люди. Ось чому ритуал ініціації завжди сприймався як процес смерті й народження: смерті в колишньому статусі та народження в новому. Ритуал ініціації є досить варіативним, однак попри всю різноманітність має єдину матрицю: неофіти (неофіт), що її проходять, відокремлюються від племені, опановують навички й уміння, отримують певні знання, зокрема сакральні, витримують випробування, помирають на символічному рівні, оживають і повертається додому вже в новому статусі.

Безперечно, сюжетні лінії багатьох міфів у закодованому варіанті відображають дієства ритуалів, найбільше саме ритуалу ініціації. Відомий дослідник ритуалів переходу Дж. Кемпбелл цілком слушно зауважує: «Традиційний міф про пригоди героя зазвичай представляє в перебільшеному вигляді всі обряди ритуалу переходу (усамітнення – ініціацію – повернення до звичайного життя), що можна назвати центральним блоком мономіфу» [3, с. 46].

Подібні сюжетні лінії, що певною мірою нагадують дійстваритуалу ініціації (хоча би деякими ознаками та натяками), трапляються й у художній літературі. Уже є багато досліджень на наявність слідів ритуалу ініціації в романах, повістях, п'єсах, поемах тощо. Наприклад, будь-яка подорож протагоніста у великий світ, де він набуває певного досвіду, а потім повертається додому вже в іншому статусі, з вантажем набутого досвіду і знань, може прочитуватися як відбиток ритуалу переходу. Однак є твори, у яких трапляються більш чіткі ознаки ритуалу ініціації, де маємо не тільки семантичну подібність набування персонажем (персонажами) досвіду та повернення його в новому статусі, а й деякі окремі натяки та символи ритуалу. До таких творів, на нашу думку, можна сміливо віднести й роман англійського письменника ХХ ст. Вільяма Голдінга «Володар мух».

Безперечно, чіткого й послідовного підпорядкування ритуалу ініціації сюжету роману немає, проте деякі окремі символи у творі, на нашу думку, присутні. Почнемо з того, що перед нами група хлопчиків підліткового віку. У результаті авіакатастрофи вони опиняються на безлюдному тропічному острові, тобто у відокремленому місці. Саме там відбуваються всі події твору. І там не з'являється жодної жінки. Є тут також образ звірячої голови (щоправда, у первісних людей це був дім в образі голови дракона, змія, риби, котра ніби проковтує своїх жителів). У романі маємо голову кабана, обліплену мухами, котра, до речі, є важливим символом у творі (про це свідчить сама назва роману «Володар мух»). Ця голова, коли на неї набрів маленький провидець Саймон, у його уяві веде з ним діалог і каже: «... *ми тебе коцнемо*. Ясно?» [1, с. 180]. Тобто вона говорить про вбивство, смерть. Ще варто звернути увагу на те, що Саймон

у результаті того діалогу неприємні, а неприємна людина нагадує мертву. І тут письменник свідомо натякає на ритуальну голову, що проковтує, порівняймо: «Саймона *ковтнула пащека*. Він упав неприємний» [1, с. 180].

Не оминув увагою письменник і натяк на певні зовнішні відмітини тих, хто бере участь у ритуалі переходу: це могли бути різні тату, довге волосся, вибиті зуби чи якісь інші видимі знаки. У романі група старших підлітків, котрі утворюють так звану групу мисливців на чолі з Джеком та які стануть ядром племені Джека, розмальовують собі обличчя. Першим таку маску створив собі Джек, порівняймо: «А Джек обдумував нову машкару. Білим замазав одну щоку та навколо ока, потім натер червоним другу половину лица, тоді навкоси черкнув вуглиною від правого уха до лівої вилиці» [1, с. 80]. Пізніше маска на обличчі стане ознакою належності до племені Джека. Ще одним елементом ритуалу переходу в романі є ритуальний танець хлопчиків-мисливців зі списками, котрий у нашій уяві асоціюється з ритуальними танцями первісних людей, порівняймо: «– Звіра бий! Горло – ріж! Кров – спусти! Їхні рухи набрали розміреності, спів утратив якусь початкову штучну знервованість і бився різним ритмом, наче пульс» [1, с. 190].

Отже, маємо в тексті роману досить прозорі натяки на те, що перебування хлопчиків на безлюдному острові може прочитуватися також як певна ініціація, тобто ритуал переходу. Щоправда, за наявності багатьох чітких символів ритуалу ініціації в романі водночас бачимо відсутність деяких необхідних її складників, а саме наставника, шамана, того, хто вчить і випробовує. Хлопчики на острові залишені самі на себе, через випробовування вони проходять, проте самотійно. Тому й результат ініціації є неочікуваним.

Однак для того, щоб чітко зрозуміти відхилення сюжетної лінії роману від матриці ритуалу переходу, потрібно розкрити ключові проблеми твору. Отже, як відомо, перший і найвідоміший роман Вільяма Голдінга «Володар мух» («*Lord of the Flies*», 1954 р.) був задуманий ним під впливом Другої світової війни. Сам письменник, котрий брав участь у війні у британських військово-повітряних силах Королівського флоту, у різних інтерв'ю підкреслював це: «Протягом життя я не один раз був приголомшений, дізнаючись про те, що ми, люди, можемо робити одні з одними. Багато про що, що відбувалося під час війни, я намагаюся не думати, інакше мене пронизує фізичний біль» [2, с. 9]. Його хвилювало, до якої жорстокості й дикунства взагалі можуть скотитися люди, зокрема європейці – культурні, освічені, виховані на демократичних засадах, європейській культурі, християнській релігії тощо. Його хвилювало, що ні релігія, ні освіта,

ні виховання, ні культура й мистецтво з їхніми високими етичними та моральними закликами не в змозі прищепити імунітет від падіння у прірву жорстокості, садизму, дикунства, не можуть гарантувати людству, зокрема європейцям, утримання на висоті гуманності й благородства. Письменник замислився над складністю людської натури. Він вважав, що ті звірства, які творили в роки війни есесівці, не можуть бути притаманні тільки німцям, що в певних умовах представники будь-якої нації, зокрема й англійці, не застраховані від виявів тотальної агресії, страху, жорстокості та здичавіння. Він писав: «Те, що витворяли нацисти, вони робили тому, що деякі певні закладені в натурі людини можливості, нахили, пороки – називайте їх будь-як – виявилися вивільненими, і вони – такі ж люди, як і ми, тільки в інших обставинах» [2, с. 10]. Українська дослідниця творчості В. Голдінга Соломія Павличко стверджує: «Потрясіння, яким виявилася для письменника Друга світова війна, а після неї ядерна загроза, що нависла над світом, значною мірою спричинило і похмурість соціальних прогнозів Голдінга, і його непримиренну ворожість до сучасної технократичної цивілізації, і настрій безжого відчаю, що дедалі глибше проникає до свідомості художника у процесі його творчої еволюції, і драматичну напруженість його романів, закорінену не лише в самому конфлікті, а скоріше поза ним – у безмежному морі об'єктивної реальності» [5, с. 239]. Письменника цікавить людська натура, він хоче розбити «рожеві стереотипи» про неї, про це він заявляє сам: «Мені здається, що в XIX – на початку XX століть навколо людської натури виникли всілякі забобони й табу. Вважалося, що в особистості немає таких неприємних якостей, як жорстокість або низькі устремління й бажання. А коли ці риси проявлялися, їх вважали тільки відхиленням від норми» [2, с. 11].

Отже, основною проблемою, яка цікавила В. Голдінга під час написання роману «Володар мух», була проблема людської натури, зокрема питання про те, чому люди творять зло. Звісно, це питання не просто не нове для літератури (загалом для культури, для людства), а старе, як людська цивілізація. Однак В. Голдінг шукає відповідь на нього без упереджень, він озброєний новими фактами про нищість людської натури, проявлену в роки Другої світової війни. Загалом варто зазначити, що у XX ст. існували три концепції причини зла у світі та в людських вчинках. Перша, соціальна, особливо впливова у другій половині XIX – на початку XX ст., вважає, що людина формується суспільством, середовищем, тому якщо суспільство має багато недоліків, то воно формує негативні риси в особистості. Відповідно, усі проблеми виникають від поганого суспільного порядку, і щоб зменшити прояви зла у світі, потрібно виправляти

суспільство з його правилами та порядками, а людина від природи позитивна й хороша. Така концепція бере початок ще в епоху Ренесансу, проте особливого розвитку набуває в ідеях просвітників XVIII ст., зокрема й у літературі (наприклад, у романі «Робінзон Крузо» Данієля Дефо). Друга популярна позиція щодо причин зла в діяннях людства та людини – індивідуалістична. Вона стверджує, що схильність до зла, як і схильність до добра, закладена в натурі людини від народження, тому те, якою людина стане, залежить і від середовища, і від обставин, і від виховання, проте насамперед людина сама робить свій вибір, сама несе відповідальність за свої вчинки та за те, якою вона себе формує. Тому людині насамперед потрібно навчитися боротися з негативними тенденціями в собі. Третя концепція – релігійна: людина несе в собі «первородний гріх», тобто схильність до зла, а ще її в бік злих вчинків і діянь увесь час підштовхує диявол, головне осердя зла у світі. Однак релігійна концепція багата в чому співпадає з другою, індивідуалістичною, оскільки так само закликає перемагати зло в собі, у своїй душі.

Отже, Вільям Голдінг задумав роман-експеримент на тему з'ясування того, звідки береться зло в діяннях людства, хто винний: суспільство чи людська натура. Для цього він узяв ще не зіпсованих суспільством англійських підлітків у віці від 6 до 12 років та придумав обставини, завдяки яким зміг поселити їх на безлюдному тропічному острові, де не буде ніякого негативного впливу суспільства, і спробував простежити процес їх життя в такому закритому від зовнішніх впливів місці. У цьому задум роману-експерименту, для чистоти якого письменнику потрібен був «закритий простір», збігся з матрицею ритуалу ініціації, сліди котрої на символічному рівні збереглися в багатьох міфах і чарівних казках.

Такий неупереджений підхід до осмислення людської природи йшов наперекір популярним оптимістичним просвітницьким поглядам на чистоту людської природи та ніби вступав у диспут із відомими «острівними» романами англійської і взагалі світової белетристики («Робінзон Крузо» Д. Дефо, «Таємничий острів» Жуля Верна, «Кораловий острів» Р. Баллантайна тощо). Про те, що «Володар мух» певною мірою є пародією на роман «Кораловий острів», зізнавався сам письменник, і майже кожен дослідник його творчості вказував на це. «Володар мух» у своїй протилежності просвітницькій концепції людської природи близький до роману Дж. Свіфта «Мандрі Лемюеля Галлівера». С. Павличко, зокрема, стверджує: «Особливістю англійської літератури від Свіфта до Голдінга, що великою мірою розвивалася як реакція на раціоналізм Просвітництва, є її скептичний дух» [5, с. 242]. Варто додати,

що дуже подібний погляд на людську натуру бачимо в романі Дж.Г. Веллза «Острів доктора Моро», де також представлена деградація острівної мікроцивілізації. Так само англійські підлітки у В. Голдінга на безлюдному острові, де немає негативного впливу дорослих, стають жорстокими дикунами, спалюють зелений острів, перетворивши його на згарище, і скоюють вбивства, а демократичне спочатку маленьке суспільство перетворюється на плем'я дикунів із тоталітарними рисами, кероване жорстоким вождем – диктатором, котрий не терпить інакодумства. Роман-експеримент підштовхує читача до висновку, що якщо все зло в людей спричиняється поганим впливом середовища, тобто суспільства, яке важко переробити, то на острові підлітки, позбавлені такого негативного впливу, мають усі можливості збудувати незіпсоване, чисте й добре демократичне суспільство. А якщо хлопчики й за цих умов натворили багато зла, то зло насправді йде не стільки від середовища, скільки від людської натури. Зло на острів потрапило завдяки підліткам.

Концентрованим символом зла в романі є образ відрізаної голови дикої свині, вбитої підлітками-мисливцями та настромленої на кілок, укопаний у землю. Обліплену мухами голову названо Володарем мух і винесено в назву роману. На цю голову в лісі награвляє хлопчик-інтроверт Саймон, який інтуїтивно зрозумів проблему всіх бід на острові, вірніше, на той момент ще тільки загрозу майбутніх бід, і веде із цією головою уявний діалог. Голова каже йому: «Ми тебе коцнемо. Ясно? Джек, Роджер, Моріс, Роберт, Біл, Роха, Ральф. Коцнемо тебе. Ясно?» [1, с. 180]. І вже в цьому уявному діалозі в репліках Володаря мух він об'єднує себе з усіма хлопчиками на острові. Саме це є головним відкриттям Саймона, про яке не підозрюють інші хлопчики: головна загроза на острові, головна рушійна сила зла – вони самі. Вірніше, деякі їхні інстинкти, бажання, деякі низькі риси, які можуть вирости всередині людини та заповнити її, зробивши носієм зла. До речі, назва роману «Володар мух» є перекладом із давньоєврейської, де іменем Баал Зебуб називали філістимлянського бога. У Біблії це ім'я філістимлянського бога стало одним з імен диявола – Вельзевул. Таке смислове навантаження несе це ім'я й у романі: як і диявол, Володар мух у творі є концентрованим символом зла. До речі, диявол за народними повір'ями вважається володарем всілякої нечисті, що живе на землі. Дослідник творчості В. Голдінга В. Скороденко наводить уривок із «Фауста» Й. Гете, у якому Мефістофель себе представляє так: «Цар шурів, жаб і мишей, мух, клопів, гадюк, вошей» [7, с. 6].

До речі, у романі можемо простежити й наявність релігійних мотивів, що дає можливість говорити також про осмислення письменником третьої концепції про походження зла у світі. Так, про

наявність релігійних символів у романі писало багато дослідників. Як приклад вони наводили насамперед уже згадану назву роману, що звучить як одне з імен диявола, а також вказували на те, що образ Саймона може прочитуватись як месіанський образ. Зокрема, англійський дослідник С. Кокс так і називає Саймона: «Crist Figure» [7, с. 9]. Таке прочитання цілком можливе, адже Саймон відкриває факт, що Звір, якого так бояться хлопчики, – це лише тіло загиблого пілота, викинутого з парашутом. Ще важливіше відкриття Саймона полягає у знанні, що загрозу біди на острові несуть самі хлопчики, що зло – у них, у їхній натурі, і що боротися зі злом треба кожному в собі. Однак Саймона як носія істини хлопчики вбивають у гарячці ритуального танцю, коли він вибігає до них із лісу. У статті М. Рошка «Релігійні мотиви в романі В. Голдінга “Володар мух”» (1996 р.) проаналізовано також інші важливі релігійні символи та мотиви в романі, зокрема перетворення острова-Раю на острів-Пекло, і вперше розглянуто як релігійний символ «образ дорослих». Науковець зазначив: «Світ дорослих – це образ і невидимого судді, і свідка. Спочатку поведінка хлопчиків корегується думкою “а що скажуть дорослі?”. Але із часом вони роблять відкриття: дорослих немає. А значить, можна робити все, що завгодно» [6, с. 43].

Дорослі, про яких хлопчики часто думають, є для них також образом рятівників, спасителів. Адже саме від дорослих вони чекають порятунку, і саме для порятунку по черзі підтримують багаття, щоб вчасно дати димовий сигнал. Однак із часом надія на порятунок зникає, навіть Ральф, котрий завжди намагався в усіх підтримувати віру в порятунок, засумнівався в існуванні дорослих та просить, щоб вони якось підтвердили своє існування: «Якби вони надіслали нам хоч яку-небудь звістку, – в розпучі вигукнув Ральф. – Якби вони передали нам щось доросле... якийсь знак, чи що» [1, с. 68]. Образ дорослих у романі завдяки тому, що вони у сприйнятті підлітків є як спасителями, так і суддями, котрі будуть карати за погані вчинки, а також тому, що в їх існуванні вже сумніваються та хочуть від них хоч якогось підтвердження існування, якогось знаку, відіграє в романі В. Голдінга функцію «образу Бога – невидимого судді та спасителя» [6, с. 44].

З образом дорослих як рятівників тісно пов'язаний також образ вогнища. Цей багатозначний символ у романі несе ще й релігійний смисл. М. Рошко зазначив: «Підтримування сигнального вогнища – це ще й шлях до спасіння. Ритуал підтримування вогнища в романі символізує аскетичний шлях людства до спасіння душі. <...> Навпаки, відмова від підтримування сигнального вогнища заради розваг, полювання, банкетів із поїданням свинини призводить до вбивств і символізує шлях людства до гріха. У такий спосіб В. Голдінг у романі

ставить проблему вибору людством (і кожною людиною зокрема) життєвого шляху: між дорогою спасіння та дорогою гріха» [6, с. 45].

Тож бачимо, що письменник через пригоди англійських хлопчиків на безлюдному острові ніби перевіряє три популярні концепції щодо проблеми зла у світі людей. Текст роману схиляє нас до думки, що витoki й причини зла у світі в потенційному вигляді закладені в самій людській природі. За словами М. Зінде, В. Голдінг досліджує не те, як суспільство впливає на людину, а те, як людська природа визначає якості створюваного суспільства. В. Голдінга цікавлять насамперед негативні риси, причини соціальних недоліків він шукає в незбалансованості людської психіки. Перешкоду на шляху розвитку особистості він бачить не стільки в зовнішньому світі, скільки в самій особистості [2, с. 14]. Такі невтішні висновки підтверджуються й специфікою ритуалу ініціації, на символічному рівні присутнього у творі. За наявності багатьох ознак ініціації в романі немає одного з головних її атрибутів – наставника, який навчає, а потім проводить випробування та визначає, чи вдало вони пройдені. У хлопчиків, щоправда, з'являються свої лідери – Ральф і Джек. У цих особистостях маємо два типи лідерів: Ральф думає про спасіння та турбується про малюків, звертається до почуття обов'язку, до відповідальності, намагається «підтягнути хлопчиків догори», а Джек потакає їхнім інстинктам і заземленим бажанням наїстися, розважитися, а потім жорстоко карає за інакodomство чи непослух. Тобто він тягне їх «донизу». Більшість хлопчиків, звичайно, ідуть за Джеком. Деякі приєднуються до племені зі страху (як Ерік і Сем), щоб не бути вбитими. На рівні символів ініціації ми бачимо те саме: ритуал переходу без мудрого наставника зазнає краху.

Висновки з дослідження. Отже, роман Вільяма Голдінга «Володар мух», у якому група англійських хлопчиків, потрапивши на безлюдний тропічний острів, намагається побудувати маленьке демократичне й справедливе суспільство, проте під впливом обставин та через потакання своїм слабкостям і заземленим інтересам перетворюється на плем'я жорстоких дикунів-убивць, несе в собі на символічному рівні певні (причому досить явні) ознаки ритуалу ініціації. Тут маємо і групу підлітків, і віддалене місце, куди не потрапляють непосвячені, і символ голови тварини, і згадку про «проковтування пашекою», і ритуальні розмальовування (маски на обличчях), і ритуальний танок мисливців, і сакральну смерть (убивства), і набування досвіду та знань. Тобто матриця ритуалу ініціації цілком вписується в загальне концептуальне поле художнього тексту та підсилює його. Специфіка мотиву ініціації в романі полягає в тому, що через відсутність наставника та через

потакання більшістю хлопчиків своїм заземленим бажанням і страхам ритуал переходу зазнає краху, ініціація не стає успішною. Можемо говорити про певну «антиініціацію», тобто ініціацію з негативним результатом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голдінг В. Володар мух. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 253 с.
2. Golding W. Lord of the Flies. The Pyramid. Envoy Extraordinary. Moscow : Progress Publishers, 1982. 493 p.
3. Кэмпбелл Дж. Тысячеликий герой. Санкт-Петербург : Питер, 2018. 352 с.
4. Мелетинский Е. Поэтика мифа. Москва : Академический проект, 2012. 331 с.
5. Павличко С. Філософські романи Вільяма Голдінга. *Література Англії ХХ століття* : навчальний посібник для студентів факультетів іноземних мов / за ред. К. Шахової. Київ : Либідь, 1993. С. 239–268.
6. Рошко М. Релігійні мотиви в романі В. Голдінга «Володар мух». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Романо-германська філологія»*. 1996. № 3. С. 43–46.
7. Голдинг У. «Шпиль» и другие повести : сборник / пер. с англ. ; предисл. В. Скороденко. Москва : Прогресс, 1981. 448 с.